

Dit jaar gaan in 70 landen burgers naar de stembus

Voor Platform Profielactueel voor het beroepsonderwijs, uitgever van Vaktijdschrift Profiel online, zijn democratisch burgerschap en burgerlijke vrijheden al vele jaren een speerpunt waar het gaat om samenleving en onderwijs, zie onze [THEMA Webpagina](#) 'Democratisch burgerschap | Niemand uitsluiten, niemand achterlaten'. In drie afleveringen zullen we dit voorjaar 2024 in Vaktijdschrift Profiel ingaan op de vraag: Heeft de democratie toekomst? Dit is deel III. De vorige afleveringen verschenen in Vaktijdschrift Profiel februari 2024 en maart 2024, zie ook onze [THEMA-webpagina op profielactueel.nl](#) over democratisch burgerschap.

Hoe is de situatie in Nederland? Hoe waarden Nederlanders de democratie? Op basis van gegevens van het Sociaal Cultureel Planbureau stelde het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 2022 een document samen met de titel: 'Vertrouwen in instituties: wat weten we al?'. Enkele citaten: 'Inwoners van Nederland vinden het belangrijk om in een democratie te leven. Op een schaal van een tot tien levert dat gemiddeld een 8,9 op voor de waardering van de democratie. Deze keuze verandert eigenlijk niet in de loop van de tijd en er is geen verschil tussen generaties. Nederlanders zijn in het algemeen beschouwd tevreden met

Zo'n 2 miljard mensen, ongeveer de helft van de volwassen wereldbevolking, zullen in 2024 de kans krijgen om te stemmen, veel meer in één jaar dan ooit tevoren. En het gesternte staat minder gunstig voor de democratie. In de Financial Times heet het: 'Zo'n 2 miljard mensen, ongeveer de helft van de volwassen wereldbevolking, zullen in 2024 de kans krijgen om te stemmen, veel meer in één jaar dan ooit tevoren. Acht van de tien dichtstbevolkte landen behoren tot de meer dan 70 staten die verkiezingen houden - een eerbetoon, zo zou je kunnen zeggen, aan de kracht van een idee, democratie en aan de verspreiding van politieke vrijheid. Maar klopt dat?'

de manier waarop de democratie hier werkt. Dit beeld is behoorlijk stabiel en sinds de jaren negentig is er zelfs een licht stijgende lijn.

In 2019 was 74% van de Nederlanders tevreden tot zeer tevreden over het functioneren van de democratie in hun land. De algemene waardering van en tevredenheid met de democratie van de meerderheid van de Nederlanders betekent echter niet dat ze net zo positief zijn over de instituties en de mensen die daarbij horen. In het begin van 2020 had 52% tamelijk tot veel vertrouwen in regering en parlement; een kleine daling ten opzichte van 2018. Na het begin van de coronacrisis steeg dit percentage plotseling tot 76%. De Nederlandse burger bleek toen vooral tevreden te zijn met de maatregelen die de overheid nam. In het vertrouwen in regering en parlement bestaan aanzienlijke verschillen tussen groepen. Jongeren (59%), hoger opgeleiden (66%) en mensen

met een bovenmodaal gezinsinkomen hebben veel meer vertrouwen in regering en parlement dan ouderen (46%) en lager opgeleiden (31%). Niet-stemmers en kiezers van PVV, FvD, SP en PvdD hebben grofweg minder vertrouwen in regering en parlement dan kiezers van andere partijen. Het verschil tussen de brede steun voor het democratisch bestel en die voor politieke organen en politici is redelijk constant. Uit onderzoek naar het vertrouwen in diverse instituties blijkt steeds opnieuw dat het vertrouwen hoger is in instituties met een minder politiek profiel, zoals bijvoorbeeld politie of rechtspraak. Ook is er meer vertrouwen in lokale overheden dan in nationale overheden, en meer vertrouwen in de politiek dan in politici.'

En: 'Recent onderzoek van het Verwey-Jonker instituut betreft burgers die geen of nauwelijks vertrouwen hebben in de democratische rechtsstaat. De onderzoekers

concluderen dat deze respondenten hun gebrekkige vertrouwen vooral baseren op de door hun ervaren prestaties van de overheid. Deze burgers geven aan politici niet competent te vinden. De overheid is verder af komen te staan van de burger en die burger weet de overheid niet te vinden, waardoor de wantrouwende burger zich aan zijn lot overgelaten voelt. Deze burgers hebben het gevoel dat zij niet worden gezien door de overheid en dat de menselijke maat verdwenen is in het contact met de overheid. Er heerst bij veel respondenten een gevoel van ongelijke behandeling. Ze voelen zich vaak ongehoord en niet serieus genomen. Interessant is dat de onderzoekers signaleren dat deze groep zich vaak wel degelijk informeert. Er is dus niet per se sprake van een informatieachterstand, maar de

IS DE DEMOCRATIE OP STERVEN NA DOOD, OF MISSCHIEN AL DOOD?

gekozen (vorm van) informatie blijkt juist het wantrouwen te voeden. Ook zoeken wantrouwende burgers elkaar op, waardoor het wantrouwen verder wordt versterkt en verscherpt. Er is sprake van 'vraag en aanbod' op het terrein van wantrouwen.'

Het is bekend, de kiezer is wispelturig. Grote zetelwinsten in de ene verkiezing kunnen bij een volgende wegsmelten als sneeuw voor de zon. Humeur en stemming bij kiezers kunnen snel veranderen en omslaan van positief naar negatief en andersom. Tal van factoren spelen een rol, met name vertrouwen in de conjunctuur, politiek, de toekomst en - zoals in alle tijden - desinforma-

tie. Wantrouwen jegens politiek en overheid is soms gerechtvaardigd, maar het is zorgwekkend wanneer dit wantrouwen leidt tot een neiging om een voorkeur te gaan krijgen voor partijen die antidemocratisch zijn.

EEN JAAR MET TIENTALLEN VERKIEZINGEN

Deze verkiezingen vinden plaats tegen een achtergrond van de verspreiding van het antiliberalisme over de hele wereld, de verzwakking van onafhankelijke instellingen in een aantal grote democratieën en een sluipende ontgoocheling onder jongeren over het nut van verkiezingen. 'Er is een tijdgeest en het is geen democratische', zegt Larry Diamond, hoogleraar aan de Stanford University, die meer dan tien jaar geleden de uitdrukking 'democratische recessie' bedacht.'

Volgens de Financial Times is in 2024 is met name één verkiezingsstrijd bepalend, de presidentsverkiezing in de VS waarin een rechts-radical demagoog met een totale minachting voor wetten, rechten, normen en waarden de kandidaat is van een partij die zichzelf Ultra MAGA noemt, de voormalige Republikeinse Partij. Financial Times: 'De terugkeer van Trump naar het Witte Huis zou de kernfundamenten van de Amerikaanse democratie op de proef stellen, zegt Larry Diamond van Stanford University - hoewel

hij gelooft dat die per saldo zouden overleven. Maar het zou wel degelijk de autocratie in de wereld, die al een bloei kent, stimuleren. 'Het populisme is in opkomst', zegt Diamond. 'Het liberaal-democratische westen is objectief zwakker en heeft minder vertrouwen in zijn democratische waarden. We zijn echt onze vastberadenheid kwijt. Er is een enorm vacuüm en het wordt opgevuld door figuren die de essentie van democratie ondermijnen om te regeren als ze willen.'

EEN JONG FENOMEEN EN EEN EXPERIMENT

Wanneer het gaat om democratie en burgerlijke vrijheden gaat het om zelfbeschikking, volgens amnesty.nl 'het recht op eigen keuzen en zelfstandigheid, zowel voor het individu als voor een collectief, bijvoorbeeld een volk. Het individuele recht op zelfbeschikking kan gezien worden »

Democratie is niet vanzelfsprekend

‘Het veiligstellen van de verworvenheden van vrijheid en democratie vereist wilskracht, tolerantie en respect voor diversiteit, en het vereist waakzaamheid van alle burgers’.

Actuele Onderwerpen | [Bekijk & bestel hier A0 exemplaren \(profielactueel.nl\)](https://profielactueel.nl)

als een element van de persoonlijke vrijheid, en daarmee als een grondslag van de mensenrechten.'

Elke dag hebben mensen te maken met elementen van burgerlijke vrijheden, doorgaans zonder dat men het beseft. In alle levensfasen hebben we namelijk te maken met vrijheden, rechten en plichten. En daarvan afgeleid zijn normen en waarden. De voorkeur voor een (meer) autocratisch bewind is een voorkeur voor een erosie van rechten en vrijheden. Een meer democratisch bewind staat in grote lijnen voor gelijke rechten en vrijheden, bijvoorbeeld op het gebied van spreken, schrijven, religie en wie je liefhebt. Thema's als democratisch burgerschap en burgerlijke vrijheden verdienen veel meer aandacht, scholing en onderzoek

Wat betekent het een burger te zijn, mens te midden van andere mensen en in die omgeving zoiets als je persoonlijke vrijheid tot expressie brengen. Wat is die vrijheid precies? Zijn er grenzen en zo ja wat zijn die? Hoe doen we zo goed mogelijk recht aan de ons gegeven vrijheidsruimte? Waar leren we dat? Hoe brengen we dat over? Licht hier een taak van de overheid om vrijheid en de grenzen aan vrijheid te definiëren. Denk aan de enorme stroom aan desinformatie. En is er dan nog wel sprake van persoonlijke burgerlijke vrijheid?

NAAR EEN NIEUWE VORM VAN DEMOCRATIE?

In het online medium The Conversation vraagt Jean-Paul Gagnon, Universiteit van Canberra zich af: 'Is de democratie op sterven na dood, of misschien al dood? Is het echt tijd om de democratie te prijzen, of staan we eerder aan de vooravond van een nieuwe fase in haar lange en gevarieerde bestaan?'

En verder: 'Het is gebruikelijk geworden dat minder dan de helft

van de burgers in de meeste westerse democratieën stemt, dat antidemocratische politici worden gekozen en dat gekozen autoriteiten ervan worden beschuldigd de belangen van de burgers niet te beschermen. Corruptie en nepotisme maken een comeback en allerlei ongelijkheden nemen toe. Op dit moment is het legitiem om te vragen of de democratie uit elkaar valt.'

'Deze zorgwekkende situatie mag ons echter niet doen veranderen in sceptici ten aanzien van de democratie. () De huidige uitdagingen voor deze specifieke reeks instellingen zouden ons moeten aanmoedigen om alternatieve, opkomende praktijken van democratische participatie te erkennen en complementaire instellingen op te richten en ermee te experimenteren. Referendumprocedures, nieuwe vormen van vertegenwoordiging of vergaderingen van burgers zijn voorbeelden van de innovaties die we moeten overwegen om democratische systemen nieuw leven in te blazen. Al was het maar omdat democratie ons in staat stelt om publiekelijk, legitiem en voortdurend de waarde ervan in twijfel te trekken en vreedzaam nieuwe manieren voor te stellen om het te realiseren.'

De Financial Times tot slot: 'Democratie bestaat niet alleen uit verkiezingen. Er komt zoveel

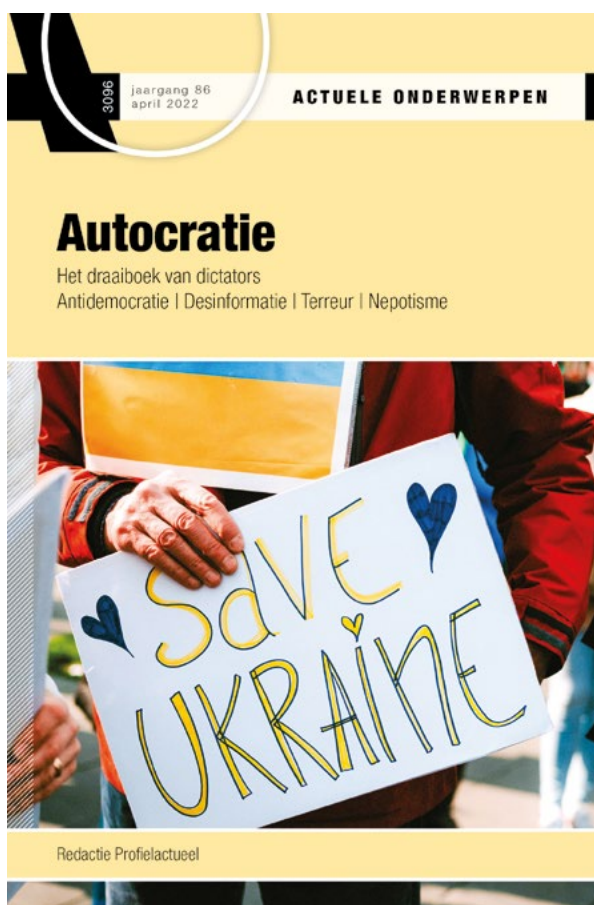
meer bij kijken', zegt Kholood Khair, oprichter van Confluence Advisory, een denktank die in Khartoem was gevestigd voordat de Soedanese burgeroorlog in april 2023 uitbrak. 'Een van onze fouten is dat we

ZIJN WE OP WEG NAAR EEN NIEUWE VORM VAN DEMOCRATIE?

geloven dat democratie iets is dat je kunt doen en hebt afgemaakt, in plaats van iets dat hard werken vereist. Het vraagt een grote inspanning om niet alleen democratie te creëren, maar ook om deze te behouden.'

Vandaar het enorme belang van goed democratisch burgerschaps- onderwijs.

»

BURGERSCHAPSONDERWIJS

'Burgerschapsonderwijs in een veranderende samenleving' is de titel van een rapport uit juni 2023 dat gaat over het advies van een expertgroep van docenten, lerarenopleiders en onderzoekers over de kwalificatie-eisen voor burgerschapsonderwijs in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Zie [Burgerschapsonderwijs in een veranderende samenleving](#).

Aanleiding voor het rapport was volgens de Minister van OCW: 'De kwaliteit van het burgerschapsonderwijs in het mbo loopt sterk uiteen en is te vaak onder de maat'. En verder: Het ministerie van OCW zet daarom in op het versterken van het burgerschapsonderwijs in het mbo. Het ministerie heeft in april 2022 een expertgroep van twaalf docenten, lerarenopleiders en onderzoekers gevraagd te adviseren over:

- de inhoud van de kwalificatie-eisen voor burgerschapsonderwijs;

- een resultaatverplichting of verruiming van de huidige inspanningsverplichting voor studenten;
- andere maatregelen die nodig zijn om de doelen te realiseren van deze beide beleidsinterventies. De expertgroep kwam in de periode mei 2022 tot mei 2023 zeventien keer fysiek en online bij elkaar. Minister Dijkgraaf schreef op 26 februari 2024 in een brief waarbij hij de Eerste Kamer informeert over Tweede Kamerdiscussie inzake de herijking van de kwalificatie-eisen burgerschapsonderwijs mbo. 'Voor mij staat voorop dat in elke opleiding burgerschapskennis en -vaardigheden (verder) worden ontwikkeld, zoals vastgelegd in de kwalificatie-eisen. Daarbij hoort dat burgerschap een volwaardige plek heeft in het onderwijsprogramma en dat leeropbrengsten en de ontwikkeling van studenten in beeld worden gebracht.' In de brief stelt hij:

'Mbo-opleidingen leiden studenten op voor het functioneren in een beroep, een vervolgopleiding en de samenleving. Daarbij heeft het mbo de doelstelling om de algemene

EEN UITDAGING: BURGERSCHAPS- ONDERWIJS IN EEN VERANDERENDE SAMENLEVING

vorming en persoonlijke ontplooiing van de studenten te bevorderen en bij te dragen tot het maatschappelijk functioneren. Onze samenleving staat of valt met gezonde democratische instituties en burgers die de waarde inzien van deze instituties en de onderliggende democratische

waarden. Burgerschapsonderwijs speelt hierbij een sleutelrol, onder meer omdat het begrip van en gehechtheid aan democratische waarden bevordert als vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Het realiseren van een goede algehele kwaliteit van het burgerschapsonderwijs is daarmee niet alleen van essentieel belang voor de ontwikkeling van het individu, maar ook voor onze samenleving als geheel.

Minister Dijkgraaf:

‘Onze samenleving staat of valt met gezonde democratische instituties en burgers die de waarde inzien van deze instituties en de onderliggende democratische waarden’

Daarbij is het belangrijk om, zoals het lid Rietveld (CDA) eerder terecht aanhaalde, begrippen als ‘democratische waarden’ en ‘democratische gezindheid’ helder te duiden. In het wetsvoorstel waarin de burgerschapsopdracht wordt uitgewerkt en dat dit voorjaar in consultatie zal gaan, worden deze en andere begrippen nader geëduïceerd.

Ik heb geconstateerd dat de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs in het mbo te vaak onder de maat is en sterk verschilt tussen en binnen mbo-instellingen. Op basis van deze conclusies heb ik een expertgroep gevraagd om te adviseren waar de inhoudelijke kern van het burgerschapsonderwijs minimaal over moet gaan, de wijze waarop een resultaatsverplichting of verruiming van de inspanningsverplichting voor studenten kan worden ingevoerd, en over eventuele noodzakelijkheid of wenselijkheid van andere wet- en

Op 1 juli 2022 maakte minister Dijkgraaf zijn inzet voor het Expertisepunt Burgerschap bekend. Hierbij is het Kennispunt MBO Burgerschap formeel overgegaan in het Expertisepunt Burgerschap. Ook Stichting School en Veiligheid, ProDemos en SLO maken deel uit van dit nieuwe Expertisepunt. Doel is om scholen en docenten in het po, vo en mbo te ondersteunen bij het verzorgen van burgerschapsonderwijs. Zie www.expertisepuntburgerschap.nl!

regelgeving.

Ik hecht belang aan onafhankelijk advies van experts, omdat een goede inrichting van onderwijs specifieke pedagogisch-didactische en vakinhoudelijke kennis vereist. Gevoed door het adviesrapport van de expertgroep, eerdere onderzoeken en moties van de Tweede Kamer, zet ik de komende jaren in op drie pijlers om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs naar een hoger plan te brengen. Dit betreft

- het expliciteren van de wettelijke burgerschapsopdracht aan mbo-instellingen,
- het invoeren van nieuwe kwalificatie-eisen en
- een passende resultaatsverplichting.

Ik realiseer mij dat het verbeteren van de wet- en regelgeving op het gebied van burgerschap een startpunt is voor de verhoging van de onderwijskwaliteit. Daarom zet ik ook in op bekendheidsbevordering van docenten en goede ondersteuning van het onderwijsveld. In dat licht is door een consortium van lerarenopleidingen een leergang burgerschap voor mbo-docenten ontwikkeld. Ook worden docenten en besturen geïntensiveerd ondersteund via het Expertisepunt Burgerschap en

Grondrechten

De Nederlandse Grondwet garandeert de burger grondrechten. Klassieke grondrechten bieden de burgers met name bescherming tegen de overheid, zoals het recht van vrije meningsuiting. Sociale grondrechten leggen opdrachten voor de overheid vast om voorzieningen te treffen voor het maatschappelijk functioneren van de burger, zoals de zorg van de overheid voor de bescherming van het milieu. Grondrechten volgens de Nederlandse Grondwet zijn o.m.:

1. *Gelijke behandeling en discriminatieverbod;*
2. *Nederlanderschap; vreemdeling; uitlevering; recht tot verlaten van land;*
3. *Gelijke benoembaarheid;*
4. *Kiesrecht;*
5. *Petitierecht;*
6. *Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging;*
7. *Vrijheid van meningsuiting; censuurverbod;*
8. *Vrijheid van vereniging;*
9. *Vrijheid van vergadering en betoging;*
10. *Privacy;*
11. *Onaantastbaarheid lichaam;*
12. *Huisrecht*

Geraadpleegde bronnen

- > *Financial Times*
- > *The Conversation*
- > *Sociaal Cultureel Planbureau*
- > *Protectdemocracy.org*
- > *Prodemos*
- > *NOS*
- > *AO-reeks*
- > *Rijksoverheid Ministerie OCW*

wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een handreiking om de nieuwe kwalificatie-eisen te vertalen naar de praktijk.’ ■

REDACTIE PLATFORM PROFIELACTUEEL